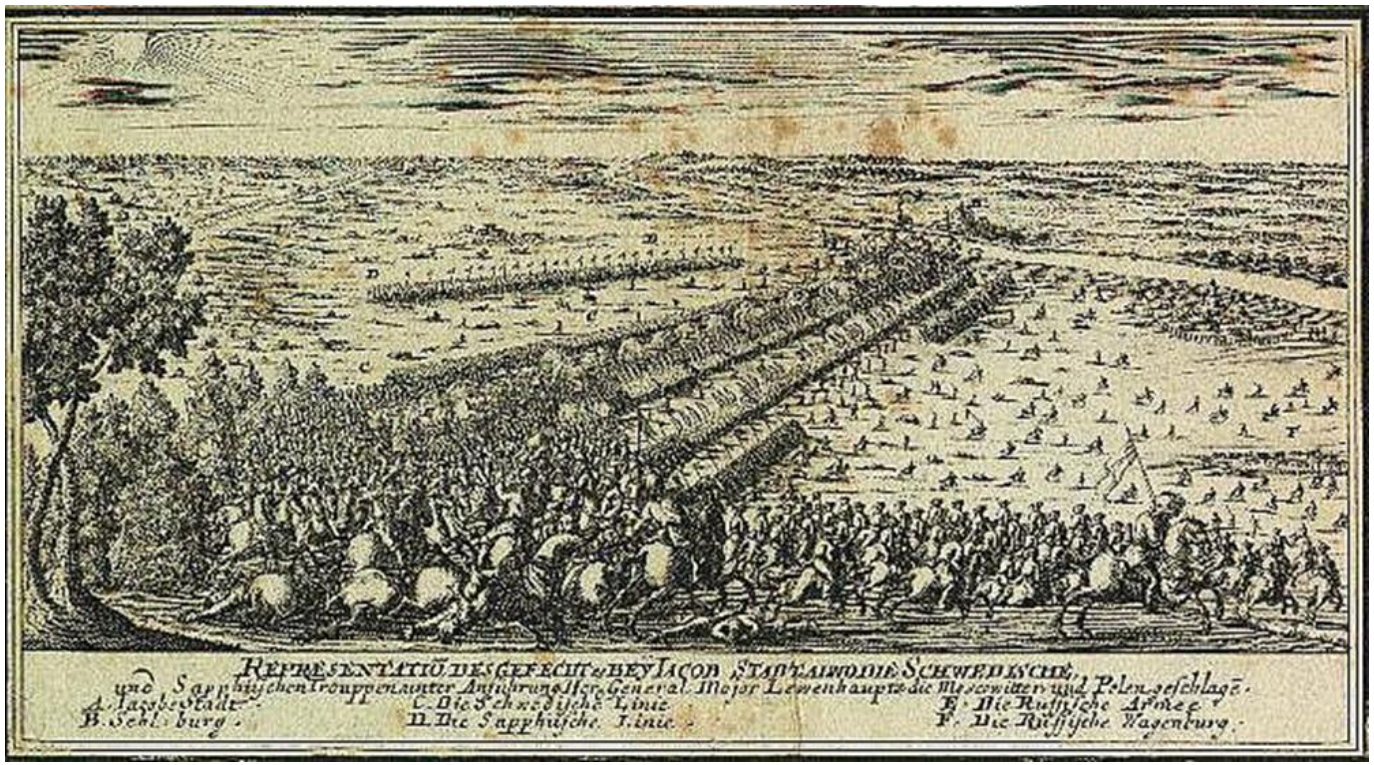

SLAGET VID JAKOBSTADT

1704 den 27 Juli:

En svensk styrka på 6 000 man besegrar under Adam Ludwig Lewenhaupts ledning en rysk-polsk här på uppåt 17 000 man i slaget vid Jakobstadt i Livland. Slaget får ingen större strategisk betydelse, men blir en avgörande seger på så vis att man segrar, trots att motståndarsidan är nästan tre gånger så stor och att endast 57 svenskar stupar och 167 såras, medan ryssarna förlorar 2 300 döda och 517 fångar. Dessutom tvingas ryssarna uppskjuta vidare krigsoperationer under stora nordiska kriget till hösten.

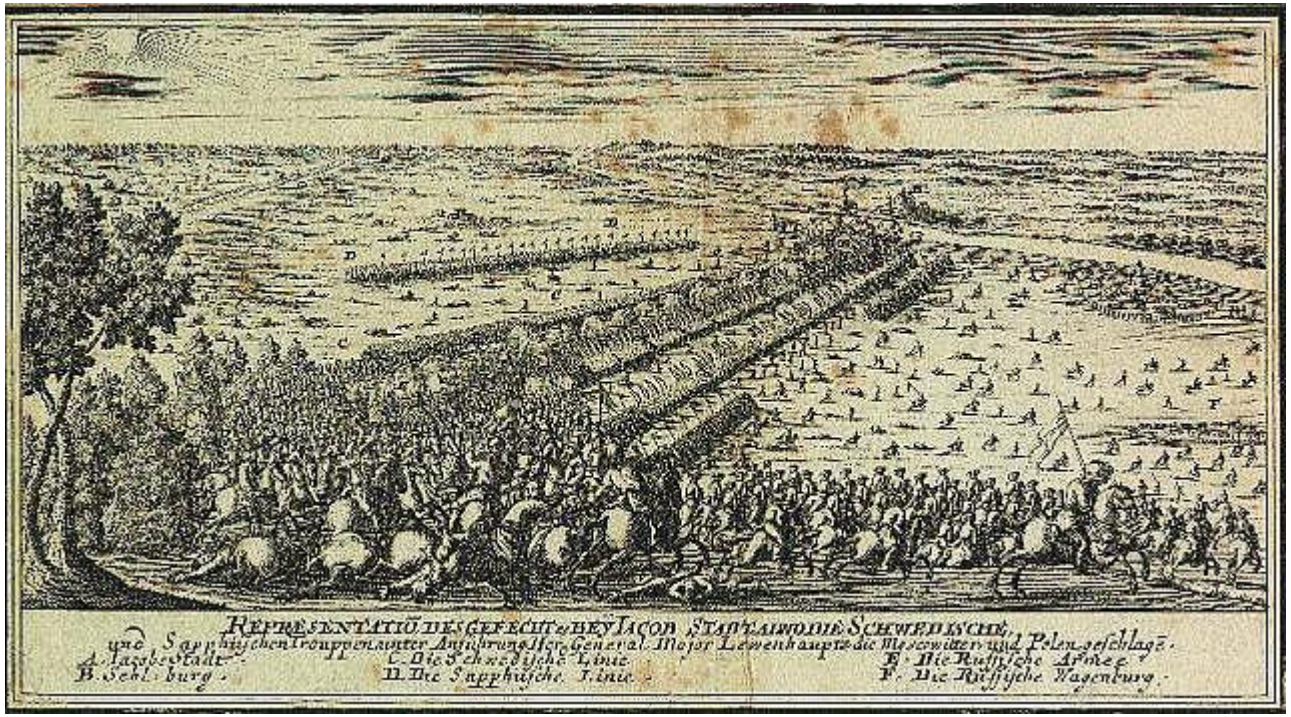

Slaget vid Jakobstadt (lettiska: Jēkabpils, polska: Krzyżbork) utkämpades den 26 juli 1704 under det stora nordiska kriget. Svenskarna vann en stor seger mot ryssarna som var större i antal och hade polska allierade på sin sida. Den svenska armén förlorade runt 400 man medan ryssarnas och polackernas antal uppgick till runt 3 000.

Adam Ludwig Lewenhaupt, född 15 april 1659 i fältlägret utanför Köpenhamn, död 12 februari 1719 i Moskva, var en svensk greve, riksråd och general. Han var gift med sin kusin Brita Dorothea Lewenhaupt (1663–1730) och ägare till Johannesbergs slott i Gottröra.

Lewenhaupt föddes 1659 i det svenska lägret vid Köpenhamn, son till greve Ludvig Wierich Lewenhaupt och grevinnan Charlotte zu Hohenlohe-Neuenstein und Gleichen. De bodde på Charlottenborgs slott vid Motala ström. Han blev föräldralös vid nio års ålder, men uppfostrades av Per Brahe d.y. Lewenhaupt utbildades vid Lunds universitet. Han ville egentligen bli diplomat, men vid 25 års ålder insåg han att han inte kunde bli det, och han värvades till armén av Nils Bielke.
Efter sin utbildning värvades han av Nils Bielke, (nu i bayersk tjänst) och deltog i ett krig mot Osmanska riket, ett krig som började 1684.

Han stred i egentlig mening för den katolska ligan. Han deltog senare i pfalziska tronföljdskriget mot Frankrike, men återvände snart till Sverige. I kriget uppnådde han överstes rang.

Stora nordiska kriget

Karl XII rekryterade honom strax efter det stora nordiska krigets utbrott, varvid Lewenhaupt tillsattes som befälhavare på den livländska fronten. Den 19 mars 1703 segrade han mot ryssarna vid Saladen, även om segern inte hade någon strategisk betydelse. Den 26 juli 1704 segrade han vid Jakobstadt. Segern hade ingen strategisk betydelse, men ryssarna tvingades vänta till hösten med fortsatta operationer.
Den 16 juli 1705 stod slaget vid Gemauerthof. En armé, under Lewenhaupts befäl på drygt 7 000 svenskar besegrade en rysk under Boris Sjeremetiev. Ryssarna var drygt 12 000 man. Segern hade ingen strategisk betydelse. Några veckor senare intog Ryssland hela Kurland och Lewenhaupt fick dra sig tillbaka.

Ryska fälttåget

Under hela våren 1708 stod den svenska armén stilla i Vitryssland och förberedde sig inför detta års fälttåg. Kungen, Karl XII, beordrade 1708 Lewenhaupt att utrusta sig med 12 000 soldater samt proviant för tre månader, vilket han också gjorde. Han startade från Jelgava (i nuvarande Lettland) i slutet av juni 1708. Färden på de dåliga och sumpiga vägarna i nuvarande Vitryssland gick dock extremt långsamt. Hela armén rörde sig knappt en mil per dag. Lewenhaupt hade svårt med att räkna ut var kungen befann sig. Lewenhaupt hade inte heller fått någon information av att fälttåget mot Moskva hade avbrutits, det fick han först reda på vid förläggningsområdet vid Mohilev.

Under tiden hade Karl XII varit aktiv sedan början av juni och den 4 juli besegrat en stor rysk styrka i slaget vid Holowczyn. Därefter följde en månadslång väntan i Mogiljov innan huvudarmén gjorde en framstöt mot Smolensk innan brist på förnödenheter tvingade den att tåga söderut till Severien i mitten av september.

Karl XII som trodde att Lewenhaupt befann sig mycket närmare huvudarmén än vad som var fallet försatte därmed Lewenhaupts armé i ett mycket utsatt läge. En stor rysk styrka avdelades för att attackera Lewenhaupts underlägsna kår. Lewenhaupt försökte åter komma ikapp kungen, men jagades istället upp vid Lesna, i nuvarande Vitryssland. Ryska armén stod under Peter den store. Efter åtta timmars strid stod det klart att ryssarna vunnit en avgörande seger. Lewenhaupt fortsatte söderut.
Efter slaget hade han gett order om att marschen skulle fortsätta mot Propojsk, mitt i natten. All tross fraktades över en bro och förvirring uppstod. Soldaterna plundrade trossvagnarna och blev berusade. Lewenhaupt tvingades lämna kvar 1000-tals soldater i skogarna (en avdelning på 1500 man kom bort och dök upp i Riga ett par månader senare), resten följde med generalen till kungens huvudarmé.

På grund av all förvirring tvingades Lewenhaupt bränna trossen Efter trossbränningen förvärrades den hungersituation som rådde i det svenska lägret. Det var kallt och mycket svårt att få tag på mat, eftersom ryssarna hade bränt sina egna byar.

Med det återstående infanteriet uppsatt på hästar genomfördes en snabb marsch söderut för att ansluta sig till huvudarmén och när man således den 10 oktober 1708 förenades med kungen och resten av den svenska armén vid Kostenitji, utanför Starodub, hade man bara 5 000 man kvar och knappt någon träng. Detta medförde att hungerkatastrofen förvärrades.

Framåt våren 1709 hade svenskarna nu ankommit till Lillryssland, en del av dagens Ukraina, och bland annat stormat Veprik. Det hade börjat töa, men regnet ställde till det för svenskarna och det blev svårt att ta sig fram. Å andra sidan var det lättare att skaffa mat, då Ukraina inte var lika nedbränt som Vitryssland.

Slaget vid Poltava

Mot sommaren hade tsaren bestämt sig för att strida mot svenskarna. Efter Lesna hade Lewenhaupt inte haft någon befälspost. Vid Poltava bestämde Karl XII, som själv inte kunde strida, på grund av en fotskada, att Carl Gustaf Rehnskiöld skulle vara befälhavare, och Lewenhaupt befälhavare för infanteriet, något som irriterade Lewenhaupt. Han ville ha befälet för hela den svenska armén, men fick alltså nöja sig med infanteriet, något som skulle skapa stora spänningar mellan Lewenhaupt och Rehnskiöld. De båda började öppet gräla om slagordningen, vilket försämrade soldaternas moral.

Infanteriets taktik var att de skulle försöka anfalla ryssarnas läger i skydd av mörkret och att ryssarna sedan förvirrat skulle stängas in av svenskarna.

Infanteriet bestod av 18 bataljoner, ryssarnas infanteri bestod av 42 bataljoner, 8 200 svenskar mot 22 000 ryssar. Det svenska infanteriet formade två kolonner. Istället för fyra kolonner intar de svenska infanteristerna två linjer. Lewenhaupt missade att vidarebefordra denna instruktion till sina förbandschefer. Istället somnade Lewenhaupt. När Rehnskiöld upptäckte detta gav han direkt order till Lewenhaupt att omedelbart forma fyra kolonner, vilket också skedde. Strax innan slaget inkallades Lewenhaupt till kungen för ett privat samtal. Lewenhaupt förnekade att detta samtal någonsin ägt rum, men Axel Gyllenkrok hävdar motsatsen. Infanteriet skulle också storma ryssarnas redutter, men ordern kom inte ut till alla befälhavare, eftersom Lewenhaupt inte tydligt klargjort Rehnskiölds order.

Lewenhaupt var till en början populär hos Karl XII men efter ett misslyckat fälttåg och kapitulationen vid Perevolotjna, blev kung Karl rasande och förlät honom aldrig. Kungen gjorde heller inget för att få honom frisläppt, ungefär samma situation som Magnus Stenbock hamnade i efter kapitulationen i Tönningen. Lewenhaupt avled i rysk fångenskap 1719 ovetande om att han året innan blivit utnämnd till riksråd av Ulrika Eleonora. **Han begravdes i det Lewenhauptska gravkoret i Riddarholmskyrkan i Stockholm 1722.**

I Statens porträttsamling på Gripsholms slott återfinns David von Kraffts målning av Lewenhaupt i rustning och fältbindel.

Riddarholmskyrkan, ursprungligen Gråbrödrakyrkan, är en kyrka belägen på Riddarholmen i Stockholm, invigd cirka år 1292, då Magnus Ladulås begravdes. Den uppfördes ursprungligen som en katolsk konventskyrka åt Gråbrödraklostret, grundat 1270, tillhörande Franciskanorden, efter donation av kung Magnus Ladulås.

Great Northern War, from left to right: Narva 1700 (Otto August Mankell, made in 1870) Düna 1701 (Johan Henrik Schildt, made between 1701 and 1732) Poltava 1709 (Pierre-Denis Martin, made in 1726) Gadebusch 1712 (Magnus Rommel, made circa 1712) Gangut 1714 (Maurice Baquoi, made 1724–1727)

Stora nordiska kriget var ett krig som pågick mellan 1700 och 1721 i norra, mellersta och östra Europa. Kriget utkämpades mellan Sverige, hertigdömet Holstein-Gottorp och 1710–1713 även Osmanska riket på ena sidan och på andra sidan en koalition bestående av Sachsen-Polen, Danmark-Norge och Ryssland.

Kriget började när alliansen Danmark-Norge, Sachsen-Polen och Ryssland förklarade det svenska stormaktsväldet krig med en trefaldig attack mot Holstein-Gottorp, svenska Livland och svenska Ingermanland. Den svenska armén lyckades under kung Karl XII:s ledning få bort Danmark ur kriget under freden i Traventhal och besegra den ryska armén under slaget vid Narva. I en motoffensiv slogs även de sachsiska och polska styrkorna tillbaka från Litauen och Polen och in till Sachsen. Där avsatte Karl XII kung August den starke som kung i Polen under freden i Altranstädt.

Kexholm
Viborg
Finland
Åland
Åbo
Nyen
Nöteborg
Sverige
Svenska Ingermanland
Reval
Wesenberg
Narva
Svenska Estland
Rappel
Dagö
Wittenstein
Novgorod
Pernau
Fellin
Dorpat
Ösel
Ryssland
Svenska Livland
Pleskov
Rönneburg
Dünamünde
Riga
Hertigdömet Kurland
Polska Livland
Polsk-litauiska samväldet

Hertigar av Kurland

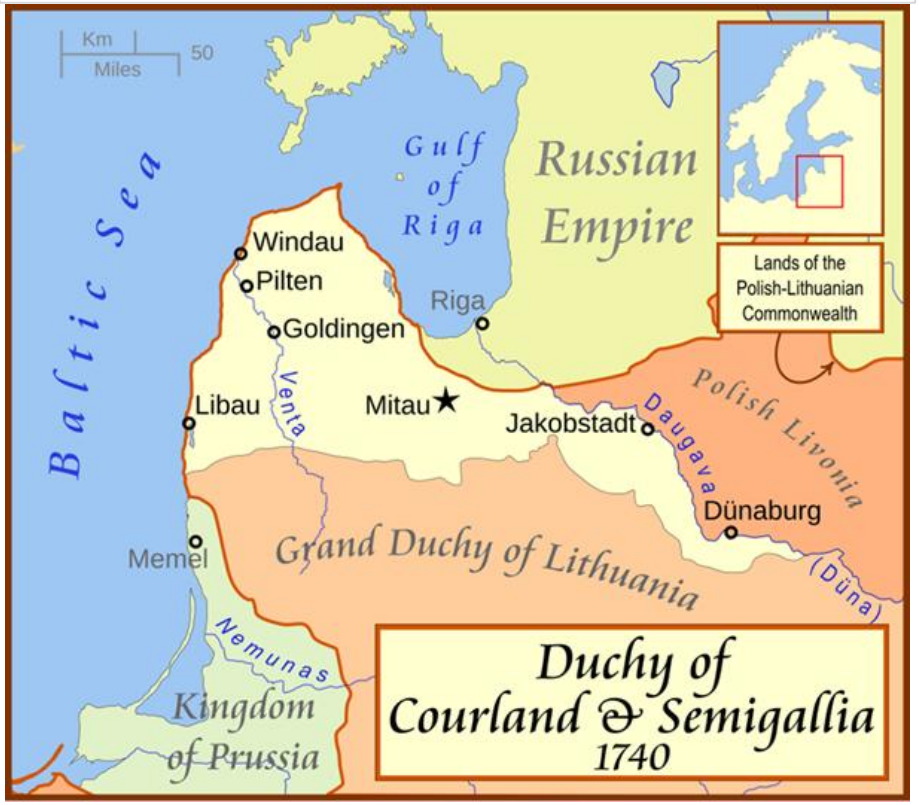
Km
Miles
50
Baltic Sea
Gulf of Riga
Russian Empire
Lands of the Polish-Lithuanian Commonwealth
Windau
Pilten
Goldingen
Riga
Libau
Venta
Mitau
Jakobstadt
Daugava
Polish Livonia
Dünaburg
Memel
Grand Duchy of Lithuania
(Düna)
Nemunas
Kingdom of Prussia
Duchy of Courland & Semigallia
1740

Jakobstadt är det tyska namnet på den lettiska staden Jēkabpils. Den ligger i den historiska regionen Livland, vid floden Daugava, ungefär halvvägs mellan Riga och Daugavpils. Staden grundades 1650 av hertig Jakob av Kurland, därav namnet. Den är känd för slaget vid Jakobstadt under Stora nordiska kriget och för att tidigare ha haft en flygbas under kalla kriget. Jēkabpils ligger på båda sidor av Daugava och är sammankopplad med en bro. Staden är inte längre en del av Livland i strikt administrativ mening, då Livland inte existerar som en administrativ region idag. Istället är Jēkabpils en del av Lettland.

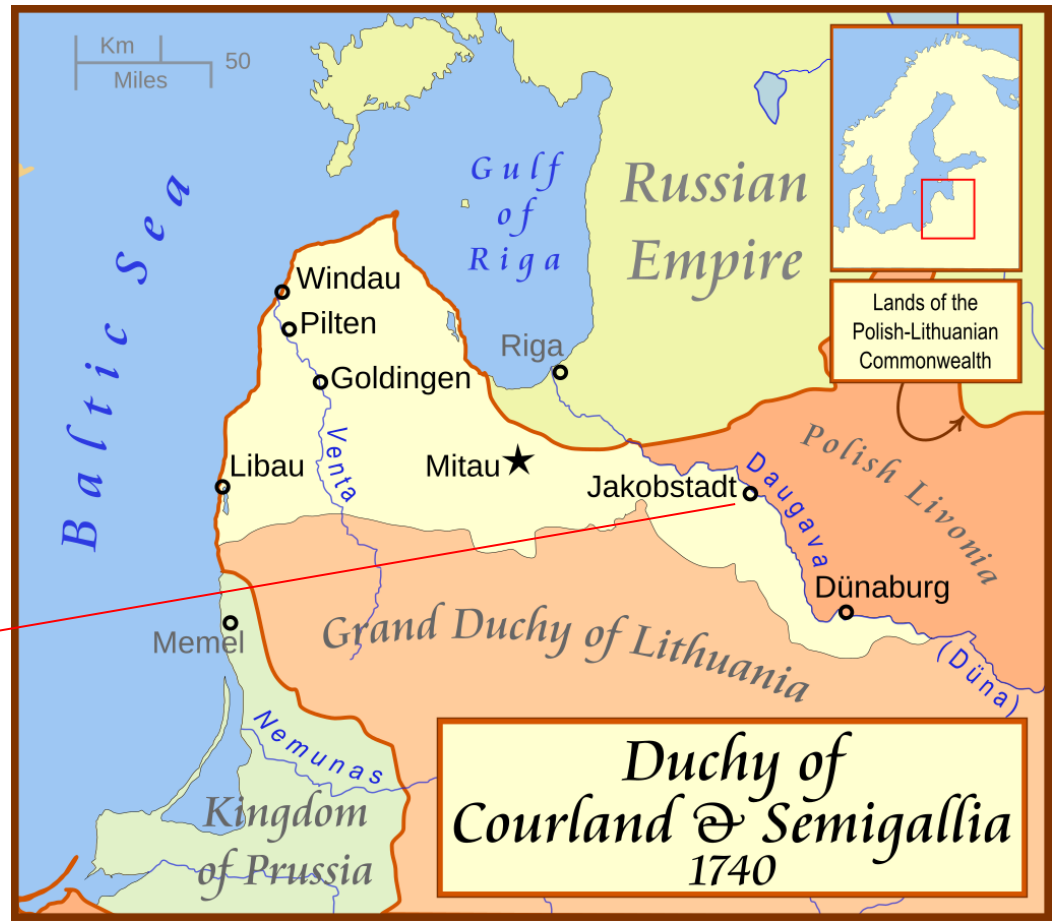

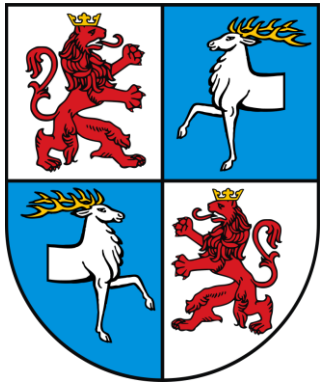

Kurland var sedan 1245 förenat med den livländska ordensstaten till dess upplösning 1561. Då erhöll härmästaren Gotthard Kettler Kurland jämte Semgallen som län av Polen. Läget mellan de bägge kämpande makterna Sverige och Polen beredde Kurland många olägenheter. Hertig Jakob lyckades utverka, att Sverige 4 juni 1647 erkände Kurlands perpetuella neutralitet, men 1658 ockuperade svenskarna landet, som först genom Olivafreden (1660) återfick sitt oberoende. Jakobs son och efterträdare Fredrik Kasimir (1682–98) efterlämnade en sexårig son, Fredrik Vilhelm (1698–1711), till vars förmyndare kung August av Polen utnämnde hertigens farbroder Ferdinand.

Efter övergången över Düna (1701) förjagade Karl XII den hertigliga familjen och besatte hela Kurland, över vilket Carl Magnus Stuart 1702 förordnades till guvernör med särskilt uppdrag att förbättra landets fasta försvar. Redan i augusti 1701 hade en fortifikationsstat för Kurland tillsatts, och Bauska slott (Bauskenborg), Libau, Mitau och Selburg befästes, varjämte hela Kurland kartlades. Stuart och efter honom Adam Ludwig Lewenhaupt stannade i Kurland till 1705. Den senare besegrade då visserligen ryssarna vid Gemauerthof, men måste dra sig undan till Riga, varvid besättningar kvarlämnades i Mitau och Bauska, vilka dock föll redan i september samma år. 1706 utrymde ryssarna Kurland, som åter besattes av Lewenhaupt, men sedan denne 1708 avtågat för att förena sig med kungen, fann sig Nils Stromberg i slutet av 1709 nödsakad att låta utrymma Kurland.

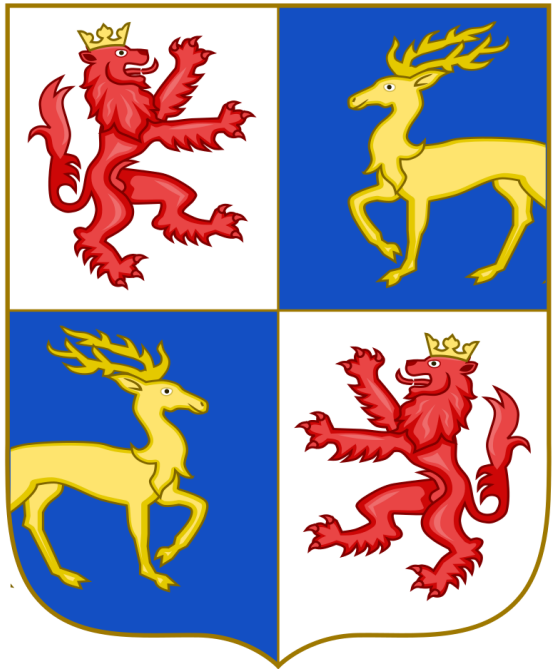

Hertigdömet Kurland
Herzogtum Kurland und Semgallen (Tyska)
Kurmō ja Zemgal härtsogvalst (Liviska) 1561–1795

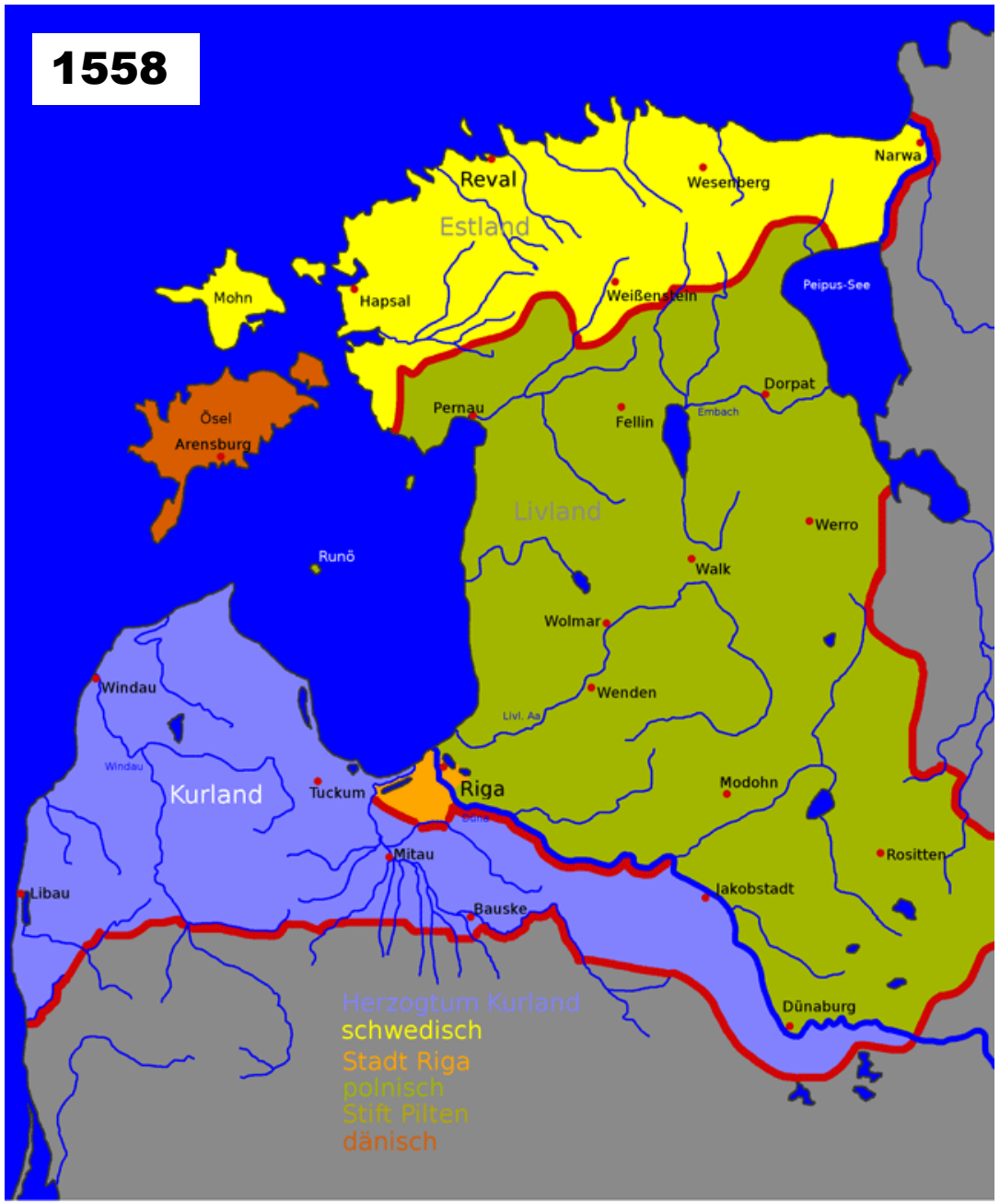
1558
Reval
Narwa
Wesenberg
Estland
Mohn
Hapsal
Weißenstein
Peipus-See
Dorpat
Pernau
Fellin
Embach
Ösel
Arensburg
Livland
Werro
Runö
Walk
Wolmar
Windau
Wenden
Livl. Aa
Windau
Kurland
Tuckum
Riga
Modohn
Mitau
Rositten
Libau
Jakobstadt
Bauske
Dünaburg
Herzogtum Kurland
schwedisch
Stadt Riga
polnisch
Stift Pilten
dänisch

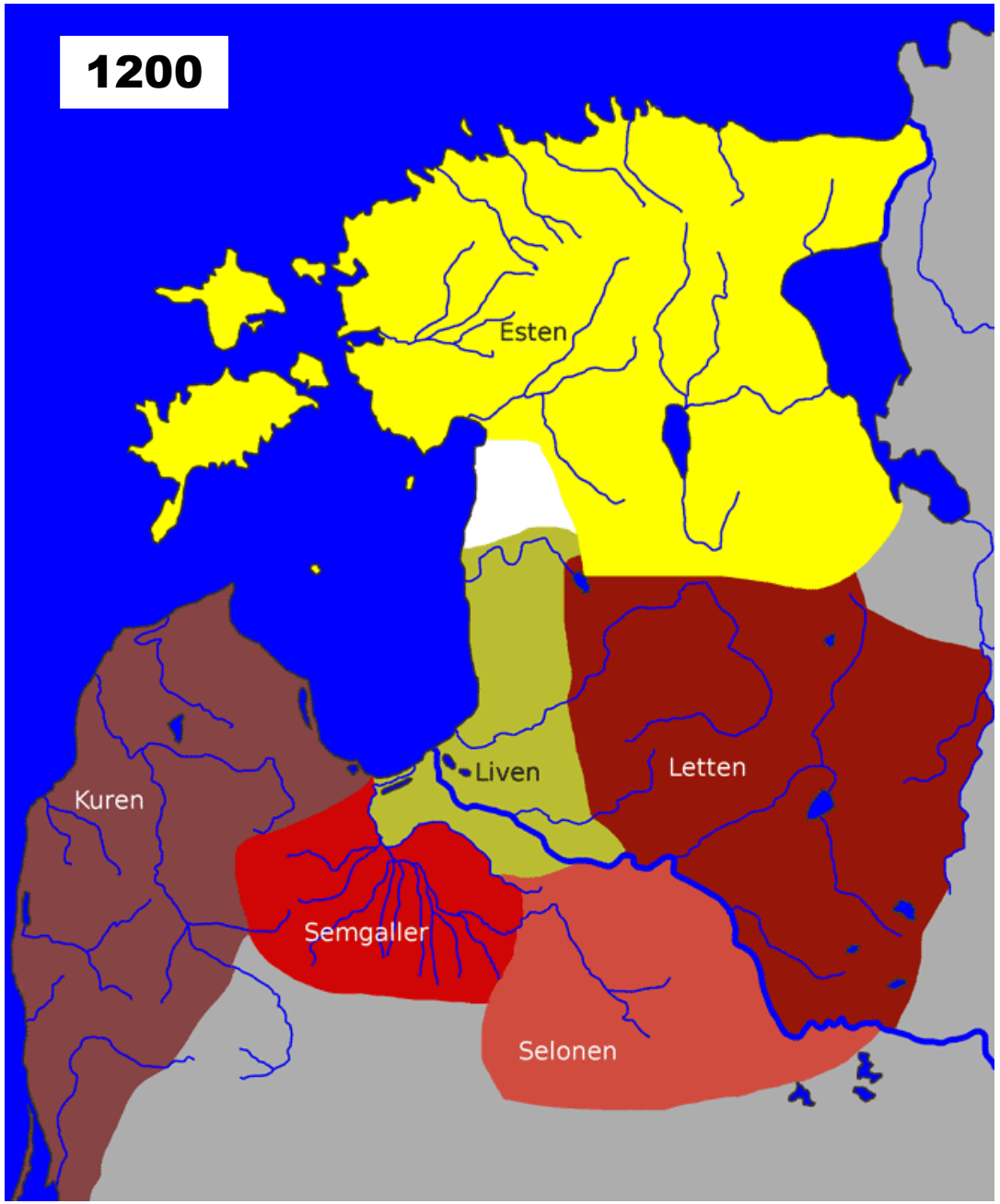
1200
Esten
Kuren
Liven
Letten
Semgaller
Selonen

Kurland var ockuperat av Sverige 1701–1709 och styrdes då av en generalguvernör (Carl Magnus Stuart; Adam Ludwig Lewenhaupt). Karl XII avsåg troligen att införliva detta hertigdöme med det svenska väldet, men slaget vid Poltava ledde till att den ryskvänlige hertigen kunde återvända. Efter detta var Kurland i än högre grad än resten av Polen ett ryskt protektorat och år 1795 införlivades området i Ryssland, där det kvarstod som guvernementet Kurland fram till 1918. Befolkningen bestod 1870 av 675 000 invånare. Av dessa var 79 % letter, 8,8 % tyskar, 8 % judar, 1,7 % ryssar, 1 % polacker, 1 % litauer, samt en mindre grupp liver.

Det kom att ingå i det Baltiska hertigdömet 1918, en tyskstödd statsbildning, som emellertid föll i samband med det tyska nederlaget i första världskriget. Därefter förenades Kurland med omkringliggande lettiskbebodda områden i republiken Lettland.

Området hade tidigare en betydande svensktalande befolkning, varav en återstående rest bodde på ön Runö i Rigabukten ända fram till andra världskriget. Den största befolkningsgruppen vid sidan av letterna utgjordes av balttyskar vilka emellertid överflyttades till Tyskland under och efter andra världskriget. Kurlands norra udde Domesnäs (lettiska Kolkasrags, tyska ”Bakenhof”) var ett viktigt landmärke på den stora skandinaviska handelsleden österut till Ryssland via floden Daugava (ty. Düna).

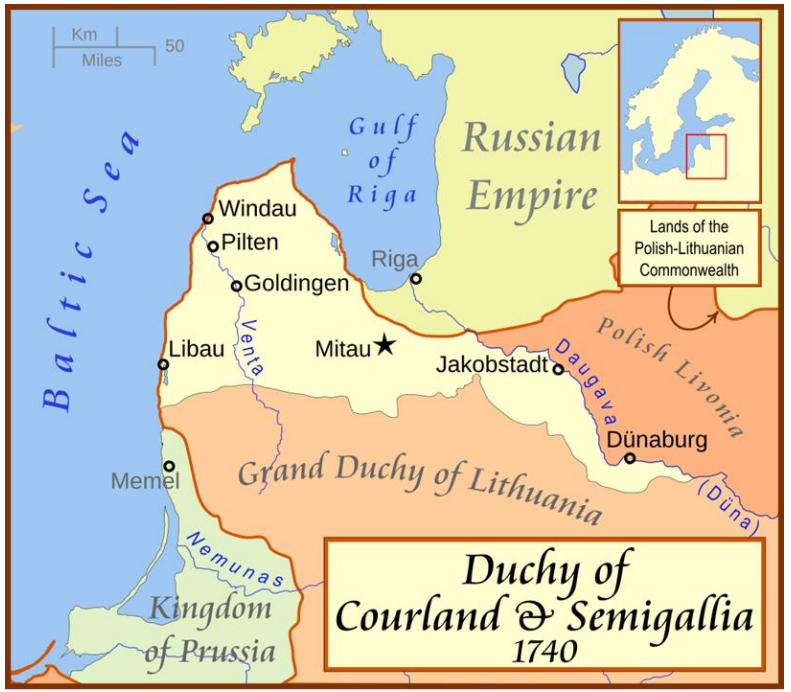

Gotthard Kettler (1561–87);
Fredrik Kettler (1587–1642) och Wilhelm Kettler (1587–1616);
Jakob av Kurland (1642–1682);
Fredrik Kasimir Kettler (1682–1698);
Fredrik Wilhelm Kettler (1698–1711);
Ferdinand Kettler (1711–37);
Ernst Johann von Biron (1737–40);
Ludvig Ernst av Braunschweig-Lüneburg (1741);
Karl Kristian Josef av Sachsen (1758-1763);
Ernst Johann von Biron (1763–1769);
Peter von Biron (1769–1795).

Hertigar av Kurland